

Zorana Simić

PRIPOVEDANJE KAO PROTETIKA

(Lana Bastašić: *Mliječni zubi*, Booka, Beograd, 2020)

Na radost sve brojnije i raznolikije čitalačke publike, čiju je pažnju mahom pridobila romanom prvencem *Uhvati zeca* (Kontrast, 2018), Lana Bastašić nedavno je objavila i svoju treću zbirku kratkih priča, upečatljivog naslova *Mliječni zubi*. Upućujući njime na burnu, neretko volšebnu dinamiku i nagle transformacije karakteristične za sazrevanja u dečjem dobu, gubitke i prilike za novi rast koje one sa sobom nose, dijalektiku krhkosti i snage, trošnosti i trajnosti, poljuljanosti i čvrstine, autorka recipijente priprema za još jedno uzbuđljivo uranjanje u svet detinjstva, posredovano upravo dečjom perspektivom. Iako teret očekivanja koji je pred nju postavljala čitalačka i kritičarska javnost uopšte nije bio mali, zbirkom *Mliječni zubi* Lana Bastašić opravdala je epitet jedne od talentovanih i prodornih autorki i autora na tzv. postjugoslovenskom podneblju, ubedljivo prevazilazeći dosadašnje dosege i svedočeci o odlučnosti i upornosti sopstvenog književnog sazrevanja. Osim toga, potvrdila je da njena snaga prvenstveno leži u prozi, i to, kako se za sada čini, osobito u žanru kratke priče, mada je i od potencijalnih romana ove autorke u budućnosti osnovano očekivati uspon.

U zbirci *Mliječni zubi*, sačinjenoj od dvanaest kratkih priča prilično ujednačenog kvaliteta, Lana Bastašić iznova se otkriva i kao prozaičkinja koja ne odustaje od svog uporišta u angloameričkoj tradiciji i kao autorka koja dosledno privileguje (manje ili više eksplicitno predočen) balkanski kontekst i mentalitet, osvrćući se na problem odrastanja i preživljavanja u njemu i s njim, kroz prizmu različitih pripovednih postupaka i težnji, od kojih je mnoge do sada već ispoljavala. I u ovom slučaju, promišljeno i efektno, a sada još suptilnije i elegantnije nego ranije, autorka se poigrava nacionalnim jezičkim standardima proisteklim iz nekadašnjeg srpskohrvatskog, varira pripovedna lica (prvo, drugo, treće) i moduse, eksperimentiše sa perspektivama dece različitog uzrasta odnosno jezičkih kompetencija (počevši od one koja tek što su naučila da govore do adolescentkinja i adolescenata), mahom insistira na izraženoj narativnosti i poštovanju konvencija žanra, ne dopušta sebi ozbiljniji propust u pogledu pripovedne dinamike i, uopšte, strukture pojedinih pripovedaka i knjige u celini, te pokazuje snažan impuls ka dramatizaciji, u kojoj je i više nego vešta. Uz to, delom i shodno tome, primećuju se i izvesni iskoraci i novine. Na prvom mestu, reč je o približavanju ovdašnjim poetičkim tendencijama u domenu tzv. moderne kratke priče (*short story* u strogom smislu), svojstvenim, na primer, Rumeni Bužarovskoj. Iako se ne može reći da je reč o autorkama previše sličnog ili istovetnog književnog senzibiliteta, Lana Bastašić se ovom zbirkom, na tragu svoje makedonske koleginice s kojom donekle deli sklonost minimalističkoj poetici karverovske provenijencije, a u potpunosti težnju da tu sklonost pomiri s opsesivnom temom Balkana i međuljudskih odnosa na njemu, upadljivije i uspe-

šnije otvara ka lokalnom koloritu, kako na leksičkom, tako i na planu karakterizacije, usmeravajući pritom fokus na zreliji i promišljeniji način i ka problemu internalizacije patrijarhata od strane žena i u ženama samim.

Mliječni zubi tako svedoče o sposobnosti autorke da u kratkom razdoblju načini ozbiljan pomak kada je reč o karakterizaciji, za koju se može reći da je bila najsporniji aspekt njene dosadašnje proze, onaj koji je ponekad neprijatno senčio sve ostale usled određenih nedostatnosti i slabosti. Plošnost i nedoslednost, uočljive na primeru dveju protagonistkinja inače izuzetnog romana *Uhvati zeca*, naivnost ili artifičijelnost s kojima su one u pojedinim trenucima izgrađivane i portretisane, u zbirci *Mliječni zubi* primetno se prevladavaju i svode na znatno manju meru (njihovi su tragovi uočljivi, na primer, u priči „Krugovi“, jednoj od slabijih u zbirci, koja poseduje stepen karikaturalnosti koji bi autorka ubuduće trebalo da izbegava). Štaviše, situiranjem u drugačiji pripovedni kontekst, sada ne više romaneskni i ne više naglašeno ispovedni, junakinje i junaci Lana Bastašić uglavnom postaju veoma upečatljivi, sugestivno oblikovani, na momente zaista živi pred čitaocima i čitateljicama. To posebno važi za likove dece, koji su privilegovani već samim geslom – „Na početku svega... stoji jedno dete, bačeno u podrum“ (Georgi Gospodinov, *Fizika tuge*). Usled *bačenosti u podrum*, tj. zapostavljenosti, zapuštenosti, usamljenosti, izolovanosti, izloženosti različitim vidovima represije i nerazumevanja od strane roditelja i staratelja, usled naglog formiranja u intimnom porodičnom i širem društvenom okruženju čija uzajamnost dovodi do nasilja i nemara, do preranih suočavanja s iščašenim svetom odraslih, ta deca često i sama postaju sklona antisocijalnim, narcisoidnim i neosetljivim ili pak depresivnim i samokritičnim ponašanjima, rezonovanjima i reakcijama na realnost u sebi i izvan sebe. U težnji da dočara provincijalni ili malograđanski duh koji tu realnost boji, uronjen u traumatične potrese balkanskog tla, Lana Bastašić na vispren, duhovit i izuzetno verodostojan način u čitalačku svest i pamćenje, ali ujedno i emocionalni odgovor, urezuje nelagodu i unutarnju borbu dečaka koji trpi mačističko izživljavanje vlastitog oca u priči „Dan na bazenu“, nemoć majušne devojčice iz priče „Zubić vila“ da sopstvenom svešču i jezikom obujmi izloženost seksualnom zlostavljanju, kompleksnost senzacija, strepnji i misaonog toka dečaka koji u pripovesti „Čovjek na Mjesecu“ pokušava da od očevog fizičkog nasilja zaštiti mlađeg brata...

Lana Bastašić, uprkos pojedinim propustima, odlično vlada (naivnom) dečjom perspektivom. Kao vrlo talentovana pripovedačica, ona s lakoćom i preciznošću uočava detalje važne za psihološki i semantički horizont pripovedaka i zbirke u celini. Tegobnost, neretko i monstroznost (dečje) svakidašnjice, nelagoda izazvana manje ili više naglim simboličnim ispadanjima i nicanjima zuba, problem *krivog srastanja* u doba kada se ruke peru dečjim sapunom u proizvodnji „Merime“ iz Kruševca, dočarani su ne samo očekivano uspešnim ritmom naracije, već i produbljenijim i sofisticiranijim razumevanjem junakinja i junaka (osobito onih mlađeg uzrasta), te dominacijom pripovedačke empatije prema njima, empatije koja ipak skoro nikada ne izaziva melodramski i banalan efekat i koja nimalo ne remeti nijedan drugi aspekt pripovedanja. Lana Bastašić dečji (intimni) svet otvara i stvara uz malo poteza, oslanjajući se na aluzivnost, na sugestije koje ostaju sugestije premda su istovremeno čvrste, žive, nepokolebljive. U tome leži jedna od ključnih snaga ove autorke, koju nerazdvojno prati i njen dokumentaristički nerv, pronicljivo spisateljsko oko za svako-dnevnicu. Kao prozaistkinja koja očito ume da osluškuje, upija i pamti prizore i situacije

kojima je okružena, bojeći ih saosećanjem za decu i njihove naizgled naivne ili nevine te-gobe, ona sjajno predočava scene šarolikog emocionalnog i kognitivnog kvaliteta: kako one u kojima se deca stide „mamine tamne mrlje ispod pazuha“, a mama „ode na balkon da prdne nekoliko puta“ misleći da deca to ne znaju, tako i one u kojima devojčica „napo-kon može mirno da spava“ nakon što je raskrstila s idejom boga koju su joj nametnuli ro-ditelji.

Najdalje u tom pogledu odlazi u priči koja zatvara zbirku, „Tata stiže kući“, bez sumnje najboljem i najzrelijem literarnom tekstu koji je do sada napisala. Njome se sažimaju neke od ključnih osobenosti pripovedaka koje joj prethode: insistiranje na pažljivom kontrasti-ranju vidokruga staratelja i vidokruga dece, prodornost suptilno izgrađene dečje perspek-tive, nasilje u različitim vidovima kao preduslov inicijacije u svet odraslih koji surovo na-meće patrijarhat, potom slojevitost i raznovrsnost istorijski, rodno i klasno uslovljenih reakcija na imperativ takve inicijacije, te naposletku i implicitna autorska empatija i do-bronamernost pokušaja da se kroz fikciju ukaže na pogubne obrasce (ne)vaspitanja onih bića koja mahom ili u potpunosti zavise od volje, podrške i percepcije drugih. U isto vreme, pričom „Tata stiže kući“, Lana Bastašić nagoveštava dva važna iskoraka. Jedan je vezan za fikcionalni doseg zbirke kao celine, koja je, iako se ne može nazvati pseudoro-manesknom, tematski i motivski svakako čvrsto ukorenjena. Reč je o drugačijem otvaranju kraja, o prevazilaženju dotadašnjih kolebanja i nesigurnosti junak(inj)a, koje u horizont kako poslednje priče tako i, retroaktivno, čitave zbirke čiji je ona deo, unosi epifanijski zrak, mogućnost voljnog odmaka od loših posledica bačenosti u podrum, nepristajanje na li-niju manjeg otpora i na manje ili više svesno ponavljanje, perpetuiranje, podupiranje postojećeg stanja stvari. Ta je završna epifanijska nota ujedno i neironizovana i depateti-zovana, snažna u svojoj sugestivnosti i suptilnosti, ohrabrujuća i utešna u isti mah. Njen kvalitet upućuje i na drugi iskorak Lane Bastašić, koji se pak tiče opusa ove autorke u ce-lini: ostavljajući čitaocima i čitateljicama susret sa pričom „Tata stiže kući“ za sam kraj, ona ujedno najavljuje i podjednako uzbudljiv i hrabar nastavak sopstvenog autorskog odra-stanja, napretka i osamostaljivanja, od koga se sada očekuje još više – i slobode i promi-šljenosti.